

Ekonomporträttet – Karl G Jungenfelt

nr 5 2021 årgång 49

Karl G Jungenfelt var professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm från 1972 till 1996. Han lämnade inte så många bestående avtryck i forskningslitteraturen, men få personer har haft större betydelse för svensk nationalekonomis utveckling under 1900-talets senare del.

Karl Gustav Jungenfelt föddes 1931 som Karl Gustav Johansson och växte upp i Sturefors i Östergötland, i en halvt feodal miljö som i dag ter sig ganska exotisk. Samhället Sturefors dominerades då som nu av godset med samma namn, ägt av familjen Bielke under olika perioder sedan medeltiden och i oavbruten arvsföljd sedan början av 1700-talet. Karls far var inspektor på godset och hade en vansklig position mellan gårdens anställda, som han var chef för, och den grevliga familjen uppe på slottet. När Karl var åtta år bytte inspektorn Halvar Johansson till efternamnet Jungenfelt. Familjens relation med godsägarna framskymtar i ett reportage i *Svenska Dagbladet* den 10:e november 1942 från fröken Gunilla Bielkes bröllop med en tysk furste, där man kan läsa om bröllopgästerna: ”I den långa raden av lysande adliga namn möter man även ett icke adligt, det tillhör inspektören Jungenfelt på Sturefors, som med maka inbjudits till slottsfrökens bröllop”. När inspektorns son senare kom att disputerar för filosofie doktorsgraden var familjen Bielke närvarande – ”för att kontrollera att jag skötte mig”, som Kalle berättade.

Redan i folkskolan i Sturefors visade Karl Gustav studiebegåvning och i gymnasiet i Linköping gick han reallinjens matematiska gren, en utbildning som gav en utmärkt grund för en blivande nationalekonom. Han skrevs in vid Uppsala universitet höstterminen 1951 för att läsa till pol mag. De första åren kolliderade dock med militärtjänsten; Karl Gustav låg vid Ing 2 i Eksjö och finansierade en del av studierna genom den utbildningspeng han förtjänade under utbildningen till reservofficer.

1. Studier i Uppsala

1950-talet var en spännande tid i Uppsala, med en rad kända akademiker som väckte förargelse på seminarier och i massmedia. Där fanns också den socialdemokratiska studentföreningen Laboremus, där ett par ekonomistudenter som Jungenfelt småningom skulle lära känna väl var aktiva.

Professorerna i nationalekonomi var bara två: den världsberömda Erik Lindahl och den mindre berömda men desto mer originelle Tord Palan-

PETER ENGLUND, HENRIK HORN OCH MATS PERSSON

Peter Englund är professor emeritus vid Institutionen för finansiell ekonomi, Handelshögskolan i Stockholm och Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet. peter.englund@hhs.se

Henrik Horn är professor i internationell ekonomi, verksam vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN). henrik.horn@ifn.se

Mats Persson är professor emeritus i nationalekonomi vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet. mp@iies.su.se

Vi tackar Lars Bergman, Lars Engwall, Monica Jungenfelt, Mats Lundahl, Mårten Palme, Bo Sandelin, Claes-Henric Siven och Pehr Wisén för värdefulla synpunkter på tidigare versioner. Vi har också haft stor nytta av diskussioner med Östen Johansson och Assar Lindbeck.

der.¹ Karakteristiskt är att Palander dök upp på Jungenfelts disputation 1966 och extraopponerade. Han hade observerat att asteriskerna (som för variabeln k^*) ibland hade åtta uddar och ibland sex uddar: ”Varför är det så?” undrade han. Tyvärr hade inte Jungenfelt något riktigt bra svar på den frågan.

Viktigare för Jungenfelt än professorerna var nog docenten Ragnar Bentzel som efter sin disputation 1953 delade tiden mellan Uppsala universitet och Industriens Utredningsinstitut (IUI, nuvarande IFN) i Stockholm, vars chef han blev 1961.² I alla händelser uttryckte Bentzel framledes en hög uppfattning om Jungenfelt, bl a i professorsutlåtanden.

Andra fascinerande lärare i nationalekonomi var två flyktingar som hamnat i Uppsala under kriget. Bent Hansen hade lämnat det ockuperade Danmark och disputerade på en avhandling om finanspolitik 1951; han kom att sluta sin karriär som professor i Berkeley, Kalifornien. Estländaren Tönu Puu hade hamnat i Uppsala efter flykten från Tallinn vid Sovjets invasion 1944. Han disputerade på en avhandling om portföljvalsteori 1964 och blev sedermera professor i nationalekonomi vid Umeå universitet.³ De två tillhör den ytterst exklusiva skara som tilldelats betyget ”A” på sina doktorsavhandlingar.

Bland studenterna vid Nationalekonomiska institutionen fanns en rad begåvade individer, t ex Assar Lindbeck (som blev professor i Stockholm), Bo Södersten (som blev professor i Göteborg och Lund), Kjell-Olof Feldt (som fick nöja sig med en licentiatexamen och jobbet som finansminister), Valfrid Paulsson (som blev generaldirektör för Naturvårdsverket) och Östen Johansson (som bl a blev direktör för Riksbankens Jubileumsfond). I studentgänget fanns också den blivande ”skjutjärnsjournalisten” Herbert Söderström, om vilken Bo Södersten sade att ”han var den mest begåvade av oss alla”.

Jungenfelt avlade pol mag-examen samtidigt med Kjell-Olof Feldt 1956 och därefter fortsatte de båda med studier på högre nivå. De finansierade licentiatstudierna delvis genom olika statliga utredningsuppdrag. Bland annat arbetade Jungenfelt 1958–59 på finansdepartementet med modeller för Långtidsutredningen. 1959 lade han fram sin licentiatavhandling *Lönernas andel av nationalinkomsten*. Avhandlingen var i huvudsak en mödosam sammanställning av data från äldre statistikkällor för att skapa en konsistent serie över löneandelens utveckling sedan 1870, data som han sedan skulle analysera i sin doktorsavhandling och som senare utnyttjats av forskare inom ekonomisk historia.⁴

2. En forskare formas

Läsåret 1960–61 tillbringade Jungenfelt vid Massachusetts Institute of

¹ Om Lindahl, se Petersson (1989). Om Palander, se Puu (1992) och Bergström (2015).

² Se Bergström (2012).

³ Om Hansen, se Matthiessen m fl (2007).

⁴ Till exempel Schön (2012).

Technology (MIT) i USA. Vid denna tid var det ovanligt att svenska doktorander insåg nyttan av ett läsår i USA. Kanske hade han påverkats av Ragnar Bentzel som hade goda internationella kontakter, kanske av Assar Lindbeck som 1957–59 hade vistats vid Yale University och University of Michigan. Vid MIT lärde Jungenfelt känna bl a Robert Solow och Evsey Domar, som bägge hade formulerat banbrytande versioner av den moderna tillväxtteorin.

Precis när Jungenfelt kommit hem från USA stod bostadsområdet ”Ägget” färdigbyggt i Upplands Väsby. Flera av vännerna från Uppsala var nu nygifta och på jakt efter bostad i Stockholm. Det slutade med att Östen Johansson, Karl Jungenfelt, Assar Lindbeck och Valfrid Paulsson med familjer köpte varsitt kedjehus i Ägget. Priset var 63 000 kr och läget var förträffligt, med en kort promenad till köpcentrum och pendeltågsstation. De fyra vännerna umgicks flitigt under hela 1960-talet, både på fritiden, på pendelresorna och på arbetstiden. Under 1970-talet började de dock flytta därifrån, men bibehöll kontakten.

Hemkommen från MIT fick Jungenfelt 1961 anställning på IUI i Stockholm, där Bentzel var nyutträd chef. Parallellt med arbetet vid IUI tjänstgjorde Jungenfelt 1961–62 som lärare vid Handelshögskolan i Stockholm och 1965 som vikarierande professor vid Stockholms universitet. Med sikte på att disputera fortsatte han arbetet från licentiatavhandlingen med frågor kring den svenska inkomstfördelningens långsiktiga utveckling, men nu beväpnad med vassare analytiska verktyg efter året vid MIT.

Vid IUI skrevs vid denna tid ett stort antal mestadels empiriska studier och många av forskarna kom att senare bli väletablerade i näringslivet, i den offentliga sektorn och i den akademiska världen. Till skillnad från de flesta IUI-studierna var Jungenfelts avhandling mestadels teoretisk, vilket förefaller ha varit en källa till vissa konflikter. Det tycks också som att Ragnar Bentzel ibland ansåg att avhandlingsarbetet framskred väl långsamt.⁵ Men när avhandlingen blev klar torde Bentzel ha varit desto nöjdare. Lördagen den 12 mars 1966 lade Jungenfelt fram sin avhandling *Löneandelen och den ekonomiska utvecklingen – en empirisk-teoretisk studie* vid Stockholms universitet. Den gavs betyget *Med beröm godkänd* (AB) med tillägget att det var ett ”starkt” betyg, dvs tillräckligt för docentkompetens (man kunde också få ett ”svagt” AB som inte räckte för docentkompetens).

Disputationsakten var med vår tids måttstock väldigt lång – från kl 10 till kl 16.40 – men så långa disputationer var vanliga på den tiden.⁶ Kritiken, bortsett från Palanders extraopposition, tycks främst ha gällt bristande koppling mellan teori och empiri, vilket man kan se i försteopponenten Björn Thalbergs publicerade recension (i *The Swedish Journal of Economics* 1967). Avhandlingen uppmärksammades i flera dagstidningar inför disputationen och recenserades även i *Bedriftsøkonomen*, *Ekonomiska Samsfundets Tidskrift* och *Kyklos*.

⁵ Se Carlson och Lundahl (2019, s 276–277).

⁶ Bo Södersten sa att hans disputation blev så lång att han höll på att komma för sent till sin egen doktorsmiddag.

3. Vägen till en professur

På 1960-talet innebar ett tillräckligt högt betyg på doktorsavhandlingen ("docent-AB") att man omedelbart kunde ansöka om att bli antagen som oavlönad docent vid ett universitet eller en högskola och i lyckliga fall tilldelas ett docentstipendium, normalt på sex år. Under den tiden gällde det att meritera sig vidare för att kunna erövra en professur. Annars riskerade man att få lämna den akademiska banan.

Den akademiska arbetsmarknaden fungerade då helt annorlunda än den gör i dag. Konkurrenterna om de fåtaliga professurerna var skarp och konkurrenterna var ofta ens vänner från studietiden. Det gällde därför att positionera sig tidigt. Mot den bakgrunden kan man kanske se en kritisk recension av Bo Söderstens doktorsavhandling som Jungenfelt och Östen Johansson publicerade i *Ekonomisk Tidskrift* 1964. Södersten, vars avhandling inte hade gett docentkompetens, svarade i samma tonfall.

Jungenfelt och Södersten kom sedan att konkurrera om ett par professurer. Slutligen drog Södersten det vinnande strået, om än med mycket liten marginal. Det gällde en tjänst i Göteborg 1970 vilken endast de två sökte; de sakkunniga var oeniga och extra sakkunniga inkallades. Till sist gick professuren till Södersten.

Episoden pekar på en fördel med det gamla professorssystemet med få tjänster och öppen konkurrens. Det kunde tvinga fram cirkulation i systemet och minska risken för inavel: Södersten flyttade till Göteborg och en annan stockholmare, Ingemar Ståhl, flyttade något år senare till Lund när det inte fanns någon ledig tjänst i Stockholm. Men en nackdel var att med få tjänster stod mycket på spel vid tillsättningarna – och var marginalerna små i sakkunnigas rangordning kunde det uppstå långvariga konflikter mellan kontrahenterna.

År 1972 utlystes en professur vid Handelshögskolan, efter Assar Lindbeck som just blivit chef för Institutet för internationell ekonomi. Många trodde nog att den ledigblivna professuren var vikt för Staffan Burenstam Linder, som hade disputerat redan 1961 på en idérik avhandling om utrikeshandel. Inte minst på ett lärosäte där både Bertil Ohlin och Eli Heckscher varit professorer framstod nog utrikeshandelsexperten Burenstam Linder som en naturlig traditionsbärare. Dessutom hade hans politiska karriär haft en lovande start när han invaldes i riksdagen 1968 för dåvarande Högerpartiet; många inom såväl partiet som näringslivet hoppades nog att en professorstitel skulle ge honom mer tyngd i debatten.

Under åren efter respektive disputation hade såväl Jungenfelt som Burenstam Linder meriterat sig ytterligare – den förre bl a med en omfattande bilaga till en statlig utredning om skogspolitik (se nedan) och den senare med boken *Den rastlösa välfärds människan*. Bidragen illustrerar skillnaden i temperament. Jungenfelt hade skrivit en detaljerad branschutredning baserad på omfattande formell analys och branschspecifika data, medan Burenstam Linder hade författat en bok om ett fenomen som en bredare läsekrets lätt kunde relatera till: den med stigande inkomster allt-

mer knappa tiden. De sakkunniga (Assar Lindbeck, Göran Ohlin och Björn Thalberg) satte dock alla Jungenfelt främst och eftersom Handelshögskolan inte gärna kunde desavouera tre eniga sakkunniga, fick han professuren.

4. Forskningsbidrag

Jungenfelt hade en fast tro på värdet av tillämpad mikroekonomisk analys för att förstå hur välbefinnande skapas och fördelas. De flesta av hans arbeten är inriktade på branschernas och ekonomiers dynamik.

Ett återkommande område i Jungenfelts forskning var *ekonomisk tillväxt*. Hans första vetenskapliga artikel, publicerad i *Ekonomisk Tidskrift* redan 1964, rörde detta område. Den behandlar en viktig policyfråga: huruvida det finns en långsiktig tendens till minskad efterfrågan på råvaror i förhållande till industrivaror, vilket ofta hävdades i den dåtida utvecklingsekonomiska debatten. Artikeln är både empirisk och teoretisk. Jungenfelt utnyttjar en tvåsektors, tvåfaktors neoklassisk modell, vilket innebär en metodmässig stringens som var ovanlig i den utvecklingsekonomiska litteraturen på denna tid. Jungenfelt återkommer till tillväxtfrågor i ett antal senare arbeten, inklusive doktorsavhandlingen. Han undervisade även tidigt om tillväxtteori och skrev ett kompendium på området i avsaknad av lämpliga läroböcker (Jungenfelt 1970). Han behandlade också tillväxten, och dess effekter för inkomstfördelningen, i en tidskriftsartikel från 1986 (se nedan).

Ett annat av Jungenfelts bestående intressen var *inkomstfördelningen*. Detta visade sig redan i licentiatavhandlingen och kom att bli den centrala frågan i doktorsavhandlingen, som består av tre teoretiska och två empiriska kapitel, där de senare byggde på licentiatavhandlingen. Kapitel II klarlägger de dominerande dragen i inkomstfördelningens utveckling sedan 1870-talet. Bland annat visas att löneandelen trendmässigt föll under den snabba industrialiseringen fram till Första världskriget, för att sedan snabbt återhämta sig, och att löneandelen tenderade att röra sig kontracykliskt mot konjunkturen. Följande kapitel är rent teoretiska. Kapitel III studerar hur förändringar i kapitalvolym, sysselsättning och produktionsteknik påverkar inkomstfördelningen mellan arbete och kapital. Utgångspunkten är en neoklassisk tvåfaktorsmodell där kapital av olika ålder har olika produktivitet – ett tema som återkommer i många av Jungenfelts arbeten. Han betraktar dock den renodlade neoklassiska modellen som en ”idealiserings” av verkligheten och diskuterar därför också effekterna av bl a imperfekt konkurrens. Kapitel IV utvecklar en makromodell baserad på Kaldors arbeten för att belysa kortsiktiga bestämningsfaktorer för inkomstfördelningen. I kapitel V görs komparativ statik i en modell inspirerad av Solow för att analysera inkomstfördelningens utveckling under ekonomisk tillväxt. I ett sista, empiriskt, kapitel studeras löneandelens utveckling i Sverige 1870–1950.⁷

Intresset för fördelningsfrågor visade sig också i det skatteprojekt som

⁷ För en detaljerad genomgång av avhandlingen, se Carlson och Lundahl (2019, s 557–576).

Jungenfelt ledde i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet, i vilket flera av hans doktorander arbetade. Han skrev även själv ett par artiklar, en om optimal statsskuldspolitik och inkomstfördelningen mellan generationer och en om fördelningspensionssystem. Dessa modelleras som dynastiska klubbar i vilka yngre aktiva generationer köper in sig och därigenom transfererar resurser till pensionerade generationer. Studien visar bl a att dessa slags pensionssystem kan vara tidskonsistenta under vissa villkor och även Pareto-sanktionerade. Den förra artikeln publicerades aldrig, medan den senare gavs ut som "Seminar Paper" vid Institutet för internationell ekonomi. Andra studier förblev ofärdiga utkast. När man i dag läser dessa ofullgångna alster slås man av att de verkligen låg på den dåtida forskningsfronten och med ett minimum av arbetsinsats borde ha kunnat göras klara för publikation i någon internationell tidskrift.

Ett tredje genomgående tema i Jungenfelts arbeten är *strukturomvandling*. Detta var bl a ämnet för de två statliga utredningar som han arbetade med i början av 1970-talet. En av dessa handlade om Mål och medel i skogspolitiken (SOU 1973:14). Han var anlitaad som expert och strukturerade i hög grad utredningen och skrev mycket av texten i betänkandet. Han identifierade en puckel av avverkningsmogen skog som ett viktigt problem och föreslog medel för att öka avverkningsstakten. Analysen precisades i en 80-sidig teknisk bilaga. Detta arbete kom att bli högt värderat vid Jungenfelts ansökan om professuren vid HHS 1972. Den andra utredningen handlade om den snabba omvandling som den grafiska industrin stod inför (SOU 1974:34). Här var han ordförande och kommitténs arbete var så framgångsrikt att det ansågs kunna bli modell för industridepartementets branschutredningar.⁸

Båda dessa utredningar bygger på en omfattande mikroekonomisk analys. Här spelade sk årgångsmodeller en central roll. För avverkning av skog har ju trädens ålder en avgörande betydelse och i den grafiska industrin är maskinparkens ålderssammansättning en viktig faktor, särskilt när branschen förväntades stå inför kraftig omvandling på grund av teknisk utveckling. Erfarenheterna från dessa utredningar ledde till att han även fortsättningsvis intresserade sig för årgångsmodeller, t ex för hur maskininvesteringars produktivitet förändras över tiden.

Årgångsansatsen återkommer i en artikel i *Scandinavian Journal of Economics* 1986. Här studeras effekter av att arbetskraft måste inskolas när investeringar sker i nytt kapital. Arbetskraften antas skilja sig åt i hur lång träning den behöver för att bli produktiv när nya teknologier introduceras. Artikeln studerar såväl effektivitets- som fördelningsaspekter och visar bl a att effektivitetsvinster av ny teknologi främst tillfaller arbetskraft med kort inlärningstid. Artikeln publicerades tillsammans med en kommentar av Peter Diamond.

Jungenfelt redigerade också tillsammans med Douglas Hague en uppmärksammas konferensvolym om internationella aspekter av strukturom-

⁸ Se Vinell (2009, s 322).

vandling (Hague och Jungenfelt 1985). Volymen innehåller bidrag av flertalet ledande forskare inom handel och utveckling, inklusive Jagdish Bhagwati, Elhanan Helpman och Paul Krugman.

5. Ingen världsfrånvänd teoretiker

Jungenfelt hade en grundläggande tro på att teori och formella modeller är användbara – ja, t o m nödvändiga – för att förstå den ekonomiska verkligheten. Men han var ingen världsfrånvänd teoretiker, som vissa tyckte tro.

För det första var i stort sett alla Jungenfelts arbeten motiverade av ekonomisk-politiska sakfrågor, ofta av mycket handfast natur. I bilagan till den skogspolitiska utredningen analyserades t ex sambandet mellan kostnaden för återväxtåtgärder och virkesproduktion, och sambandet mellan kostnader för skogsgödsling och virkesproduktion – knappast frågor av intresse för en esoterisk teoretiker.

För det andra pekar han i sina arbeten gång efter annan på den traditionella neoklassiska teorins begränsningar. Han var definitivt inte någon marknadsliberal, vilket lyser igenom i en recension av en bok av Milton och Rose Friedman i *Ekonomisk Debatt* 1980. Men han var inte heller någon obetingad vän av statliga regleringar. De flesta av hans arbeten handlar om hur marknader ska regleras, vilket förstås inte uteslöt att färre regleringar än i dagsläget ibland rekommenderades.⁹ Hans politiska sympatier låg tidigt hos Socialdemokraterna, men såvitt vi vet var han aldrig partimedlem.

För det tredje drog sig inte Jungenfelt, trots att han var en driven teoretiker, för empirisk analys – om än av enkelt slag med dagens mått. I en rad arbeten utgick han, som ovan beskrivits, från omfattande deskriptiv statistik för sina analyser av konkreta ekonomisk-politiska frågor.

Slutligen kan man konstatera att han inte i första hand skrev för teoriinriktade forskningstidskrifter, utan i stor utsträckning för olika utredningar. Sådana fora nöjer sig inte med teoretiska exerciser för teorins egen skull; de kräver analys som är praktiskt användbar.

Kalle publicerade dock ganska lite efter att ha blivit professor (det känns lämpligt att börja använda ”Kalle” nu, eftersom det var så vi lärde känna honom som professor på HHS). Detta var i sig inte anmärkningsvärt; äldre tiders professorer slog sig ibland till ro efter att de erövrat en fast tjänst. Och även om de inte slog sig till ro publicerade de flesta sig ganska sällan i internationella tidskrifter. Men under 1970- och 1980-talen ökade förväntningarna på internationell publicering och till skillnad från vissa generationskamrater följde Kalle inte riktigt med i den utvecklingen.

Ett viktigt skäl var att han föredrog att lägga sina krafter på att bygga upp den institution där han var prefekt och på att handleda nya generationer av doktorander (se nedan). Men minst lika viktigt var att Kalle sällan

⁹ Förslagen i den skogspolitiska utredningen uppfattades av vissa ekonomer som ”planekonomiska”; se Söderström och Viotti (1973).

eller aldrig tyckte att hans egna resultat var värda att publicera. Han hade mycket god överblick över den internationella forskningslitteraturen, vilket bl a avspeglade sig i att han var redaktör för *Swedish Journal of Economics* 1973–74. Så han visste vad som var känt och vad som var nytt och han hade många idéer om vad som behövde vidareutvecklas. Men när han hade kommit på något nytt resultat, brukade han snabbt tycka att det egentligen var ganska trivialt och utmaningen blev nu att härleda djupare och mer spännande resultat. De problem han lyckats lösa framstod sällan som tillräckligt intressanta och de riktigt intressanta problemen visade sig inte lösbara. Det mesta som Kalle skrev hamnade därför i ofärdigt skick i skrivbordslådan.

En illustration av detta är de kommentarer Kalle ger till Evsey Domar vid MIT om en artikel som denne sedermera publicerade i *Quarterly Journal of Economics* 1974. I tacknoten skriver Domar: "Professor Karl G. Jungentfelt of the Stockholm School of Economics raised a number of questions that made me rework the whole paper and develop Section III. He also suggested an alternative method of setting the managerial bonus that he might want to develop on his own". Här hade alltså Kalle ett eget resultat, inom ett på den tiden hett område, som vi aldrig sett något spår av. Han tycks inte ha brytt sig om att "develop it on his own". Förmodligen tyckte han till skillnad från Domar att hans metod var alltför enkel.

En ytterligare viktig förklaring till att Kalle inte anammade den nya forskarprofilen med fokus på internationella publikationer var att han saknade den vilja att "bygga CV" och att marknadsföra sig själv, som är utmärkande för många akademiker i dag. Som innehavare av "A.O. Wallenbergs professur i nationalekonomi", gjorde han wallenbergarnas valspråk till sitt: "Vara men inte synas".

Kalle hade dock nära kontakt med den internationella forskarvärlden. Han hade som nämnts varit vid MIT ett år i början av 1960-talet och sedan igen ett år i mitten av 1970-talet. Där hade han lärt känna (förutom Domar, Solow och Diamond) Bengt Holmström och Eytan Sheshinski; den senare blev också en flitig gäst på HHS under 1980- och 1990-talen. Han hade också nära relationer med forskare som Tom Cooley, Victor Norman och Agnar Sandmo. Med tanke på att hans kanske tyngst vägande arbeten är publicerade på svenska är det värt att notera att enstaka referenser till hans arbeten trots allt finns i tidskrifter som *American Economic Review*, *Journal of Political Economy*, *Journal of Economic Literature* och *International Economic Review*.

6. Institutionsbyggaren

Som nyutnämnd professor vid HHS kom Kalle 1972 till en institution som bara bestod av två professorer ur en äldre generation (Erik Lundberg och Erik Dahmén), en lektor (Stig Rydorff, legendarisk lärare i pristeori) och två biträdande lärare (konjunkturforskaren Lars Mathiessen och miljöekonomen Karl-Göran Mäler). Det var naturligt att han ganska

direkt fick ta ansvar för institutionens ledning som prefekt under resten av 1970-talet.¹⁰

Studenter i forskarutbildningen i nationalekonomi rekryterades under 1960-talet tämligen informellt, direkt av professorerna. I bästa fall kunde nya doktorander erbjudas anställning som assistent eller liknande, ibland inom ramen för ett forskningsprogram, samtidigt som de drogs in i professors intresseområden. Särskilda doktorandkurser förekom sällan, utan doktoranderna var huvudsakligen hänvisade till självstudier och seminariediskussioner.

Under sin vistelse vid MIT i början av 1960-talet hade Kalle haft tillfälle att se hur de bästa amerikanska doktorandprogrammen var uppbyggda. Det föll sig därför naturligt för honom som ny professor att utveckla doktorandprogrammet i Stockholm i sådan riktning. Detta skedde i nära samarbete med Assar Lindbeck, som också börjat bygga upp ett doktorandprogram efter amerikansk modell. Tillsammans med Assar argumenterade Kalle också i en debattartikel i *Dagen Nyheter* 1967 för fler och mer ändamålsenliga karriärsteg hela vägen från doktorand till professor.

Ett någorlunda sammanhållet kursprogram kom dock inte igång förrän i början av 1970-talet. Kalle var då drivande för att skapa det gemensamma program för HHS och SU som fortfarande finns. Kalle gav också tidigt en grundkurs i mikroteori tillsammans med Karl-Göran Mäler på Edmond Malinvauds tämligen abstrakta lärobok, vilken för många blev inträdesbiljetten till vidare forskarutbildning och för andra blev det stora hindret. Översättningen från franska var bemängd med tryckfel som ställde till problem, inte bara för oss studenter utan även för lärarna.

Efter hand konsoliderades ett block av grundkurser som återkom årligen. Därtill kom ett med tiden allt rikare smörgåsbord av specialiserade kurser på olika tillämpningsområden. Många gavs av framstående internationella gästföreläsare som kom till Handels genom Kalles försorg: Evsey Domar föreläste om ekonomiska system, Karl Borch om beslut under osäkerhet, William Baumol om miljöekonomi och Eytan Sheshinski om offentlig ekonomi, för att nämna några namn. Samtidigt uppmuntrade Kalle doktoranderna att tillbringa ett eller flera år utomlands (gärna i USA) och internationella normer anammades för hur en doktorsavhandling skulle se ut.

Parallellt reformerades i början av 1970-talet också det allmänna regelverket för forskarutbildningen. Den gamla doktorsgraden, med dess ofta långa disputationer, ersattes av en doktorsexamen med en enklare disputation som stökades undan på ett par timmar. Reformen satte spår i antalet disputationer; under hela 1960-talet disputerade bara två doktorer i nationalekonomi på Handelshögskolan, medan det på 1970- och 1980-talen var närmare två om året. En del av dessa avhandlingar var visserligen skrivna på andra ställen. Men med tiden var så gott som alla sprungna ur den forskningsmiljö som Kalle byggde upp tillsammans med Karl-Göran Mäler (professor 1975–2002).

¹⁰ Matthiessen (2011) ger en bild av institutionen under åren kring 1970.

En indikator på hur gedigen forskarutbildningen blev är att av 45 doktorer i nationalekonomi från Handels under Kalles tid vid institutionen (1972–96) kom 18 att utses till professorer, varav en blev rektor för HHS, en blev rektor för Handelshögskolan i Riga, två blev riksbankschefer och andra hamnade på ledande positioner i stat, näringsliv och internationella organisationer. Kalles roll för denna framgång blev också uppmärksammas i dagspressen; den 8 maj 1991 hade *Dagens Industri* ett helt uppslag under rubriken ”Kalles doktorsfabrik”. Till hans 60-årsdag 1991 gav 17 av de yngre forskarna vid institutionen ut en vänbok i tre delar under samlingstiteln *Ekonomi och samhälle*. Volymernas titlar visar hur breda intressena var i ”doktorsfabriken”: *Skatter och offentlig sektor*, *Ekonomisk tillväxt och utveckling* och *Finansiella marknader*.

Kalles allra viktigaste insats för forskarutbildningen på 1970- och 1980-talen var dock skapandet av en unik forskningsmiljö. Till skillnad från många av dåtidens professorer var han ständigt närvarande på institutionen. Han var totalt ohierarkisk och intresserade sig personligen för doktorandernas väl och ve på ett sätt som var (och är) ovanligt.

Kalles rum dominerades av en stor svart tavla som brukade vara fullklottad med komplicerade matematiska härledningar. Det var med blandade känslor som vi fann oss indragna i diskussioner om dessa formler. Det kändes visserligen stort att som doktorand, eller tre-betygsstudent, på största allvar bli tillfrågad om tolkningen av de dubbel- och trippelintegraler som fyllde tavlan. Men det kunde vara pinsamt att inte ha något meningsfullt att svara. Likafullt förmedlade Kalle en stark känsla av att vi gemensamt höll på med spännande och viktig forskning.

Kalle delade generöst med sig av sin tid och sina forskningsidéer, men han var försiktig med att påverka doktorandernas forskningsinriktning. Hans främsta inflytande var att sätta en tydlig standard för vad som är god forskning: explicita teoretiska modeller tillämpade på praktiskt relevanta problem. Flera doktorander skrev dock avhandlingar som var direkt inspirerade av Kalles forskningsintressen, som t ex strukturomvandling, skogs politik, skattepolitik och statsskuldspolitik. Men även för dem som valde helt andra ämnen var Kalle en aktiv och stöttande handledare, även för många som hade en annan huvudhandledare.

En person som tycker att alla vetenskapliga resultat han själv tar fram är för enkla, och som mestadels försöker lösa problem som är nära nog olösliga, kan tyckas vara olämplig som handledare åt osäkra studenter. Men de onåbara kraven ställde Kalle bara upp för sig själv. För sina doktorander var han helt realistisk i sin syn på vad man skulle kunna åstadkomma, han var inspirerande och uppmuntrande.

Kalle kunde dock vara skarpt kritisk mot analyser som han tyckte vilade på svajig grund. Inte minst kunde detta drabba personer som kom utifrån med manuskript som de själva uppfattade som relativt fullgångna, men som Kalle fann bristfälliga.¹¹ I sådana sammanhang märktes det att

¹¹ Se t ex Gustafsson (2009, s 408–409).

Kalle var fostrad i den kritiska Uppsala-miljön på 1950-talet.

Viktigt var också att Kalles personliga engagemang för doktoranderna sträckte sig långt utanför seminarierummet. Alla var välkomna till hans och Monicas villa ute i Nacka för att diskutera ekonomisk politik, spela krocket på gräsmattan, lyssna på musik och äta en god middag. De många träffarna där bidrog mycket till att skapa den familjära stämningen på institutionen.

7. Kampen på HHS för nationalekonomi och för akademisk kvalitet

Kalle engagerade sig i frågan om nationalekonomins ställning på Handelshögskolan, inte bara inom forskarutbildningen utan också genom att förnya utbudet av specialiserade kurser inom civilekonomutbildningen. Han ägnade också mycken tid och kraft åt att föra fram sin syn på akademisk kvalitet. Inom professorskollegiet uppfattades han ibland som stridbar och kunde hamna i konflikt med sina kollegor. Hans förmåga att dölja sin skepsis mot delar av företagsekonomin (och vissa av dess företrädare) var inte så väl utvecklad. Någon god diplomat var han inte. Kalle kom också att ofta bli oense med Staffan Burenstam Linder under dennes tid som rektor 1986–95.

Jungenfelt och Burenstam Linder var varandras motsatser i många avseenden. De kom från olika bakgrund, hade diametralt olika syn på ekonomisk forskning och hade olika uppfattningar om hur HHS borde drivas. Burenstam såg Kalle som en matematisk ekonom utan fotfäste i verkligheten och Kalle såg utnämningarna av Burenstam, först till professor och sedan till rektor, som politiska utnämningar av en person utan tillräckliga kunskaper i ekonomisk teori.

När Kalle 1972 hade fått den tjänst som många trodde skulle gå till Burenstam Linder hade det raskt tillskapats en ny biträdande professur i internationell ekonomi med tanken att kalla Burenstam Linder till tjänsten och sedan omvandla den till en ordinarie professur. De sakkunniga, Göran Ohlin och Assar Lindbeck, fann visserligen Burenstam Linder kompetent inom detta område, men Ohlin tog inte ställning till frågan om kallelse. Lindbeck, däremot, menade att man borde undvika kallelse för att inte skapa misstankar att HHS ville begränsa konkurrensen och rekommenderade i stället att en allmän tjänst i nationalekonomi skulle utlysas. Samma uppfattning uttryckte Kalle, då nyutnämnd professor, i en skrivelse till skolans ledning. Lärarrådet gick dock inte på den linjen utan kallade Burenstam Linder till den specialskräddade tjänsten.¹² Inför rektorsutnämningen 1986 sökte Kalle få Handelshögskolans professorer att gemensamt föreslå en annan rektorskandidat än Burenstam Linder. Inte heller nu påverkades utfallet och händelsen kom till den nye rektorns kännedom vilket knappast bidrog till att förbättra förhållandet mellan honom och Kalle.

Burenstam Linder och Jungenfelt hade emellertid en betydelsefull gemensam erfarenhet: de hade bägge vistats vid ledande universitet i USA.

¹² Turerna beskrivs i Lundahl (2005) och Ugglå (2006, s 50–52).

Men medan Kalle tog intryck av den akademiska kvaliteten tycks Burenstam främst ha inspirerats av dessa universitets *business schools* med program för vidareutbildning direkt riktade mot näringslivet och med finansiering genom privata donationer. När HHS nu skulle bli ”en skola i världsklass” var det dessa skolor som var förebilder och verksamheten expanderade kraftigt. Men expansionen gick ibland ut över den akademiska kvaliteten, åtminstone i Kalles ögon.

Den ömsesidiga bristen på förtroende mellan Kalle och Burenstam Linder fick konkreta konsekvenser för verksamheten. Ett exempel är Kalles planer på ett program för undervisning och forskning inom industriell ekonomi (*Industrial Organization*). Inspirerad av bland andra Victor Norman, som byggt upp ett liknande program vid Norges Handelshøyskole i Bergen och som var en återkommande gästprofessor på Handels, utarbetade Kalle åren kring 1990 en detaljerad plan för ett sådant program, med inrättande av nya tjänster inklusive en professur på området. Planen mötte dock motstånd och kom aldrig att förverkligas.

Motgångarna på Handels gjorde Kalle alltmer desillusionerad och nötte gradvis ner hans entusiasm för att försöka vidareutveckla den institution han lagt ned så mycket engagemang i. Att han direkt gick i pension vid 65 års ålder talar sitt tydliga språk: Kalle var färdig med Handelshögskolan.

8. Efter pensioneringen

Efter sin pensionering 1996 flyttade Kalle med hustrun Monica till det tidigare sommarstället vid en liten insjö utanför Åseda i Småland. Han fortsatte dock att göra stora insatser för ekonomisk forskning som vetenskaplig sekreterare i de till Handelsbanken knutna stiftelserna, Tore Browaldhs stiftelse och Jan Wallanders och Tom Hedelius stiftelse. Stiftelserna stod redan då för en betydande del av forskningsfinansieringen inom nationalekonomi och företagsekonomi. Med Kalle fick stiftelserna en administrativ ledare från den akademiska världen som hade en klar blick för hur stiftelsernas stora resurser kunde komma till bäst nytta. Han moderniserade stiftelsernas arbete genom nya anslagsformer och en mer systematisk utvärderingsprocess.

Efter pensioneringen kom Kalle också att ägna sig åt lokalhistorisk forskning. Han hade alltid haft ett historiskt intresse. Såväl licentiat- som doktorsavhandlingen har ju ett långsiktigt ekonomiskt perspektiv och bygger på omfattande källforskning. Historieintresset var nog ett arv från barndomshemmet i Sturefors, där föräldrarna läste Grimbergs *Svenska folkets underbara öden* för syskonen i stället för sagor. Hans far, Halvar Jungenfelt, hade också gjort lokalhistoriska anteckningar om några byar i Södermanland, vilka Kalle redigerade och gav ut i tryck.¹³

Kalle intresserar sig nu för sin nya hemsocken, Näshult i Varend. I ett första arbete (Jungenfelt 2009) redogör han för hur byar och gårdar i socknen

¹³ Se H Jungenfelt (1974).

växte, och ibland försvann, från medeltiden och framåt. I det andra arbetet (Jungenfelt 2016) belyser han de digra konsekvenserna för Näshult av de krig som Sverige deltog i 1560–1760 med ständig utskrivning av soldater och tung beskattning av gårdar. Båda böckerna bygger på omfattande arkivarbete och noggrant utnyttjande av digitalt kartmaterial. Lokalhistoria är ett vanskligt område, ofta befolkat av entusiastiska amatörer utan källkritik och med svaga metodkunskaper. Här sticker Kalles två böcker om Näshult ut genom att de är skrivna av en professionell forskare, med kunskaper om såväl ekonomi, historia som vetenskaplig metod.

När Kalle avled i mars 2016 hade han just lagt sista handen vid sin bok om militärstaten under kriget. Så hans livsgärning började och slutade med det som intresserade honom mest: det långa historiska perspektivet. Men i sin verksamhet däremellan, vare sig det gällde ekonomisk-politisk analys, modernisering av svensk nationalekonomi, eller byggandet av en stark forsknings- och utbildningsinstitution, var han utpräglad framåtblickande.

Bergström, V (2012), ”Ragnar Bentzel 1917–2005”, *Ekonomisk Debatt*, årg 40, nr 1, s 57–69.

Bergström, V (2015), *Från banker, bruk och lärosäten*, Premiss förlag, Stockholm.

Carlson, B och M Lundahl (2019), *Ett forskningsinstitut expanderar – IUI från 1950 till 1966*, Ekerlids Förlag, Stockholm.

Gustafsson, S (2009), ”Du är en av oss – personliga IUI-minnen 1967–1980”, i Henrekson, M (red), *IFN/IUI 1939–2009 – sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling*, Ekerlids Förlag, Stockholm.

Hague, D och K G Jungenfelt (red) (1985), *Structural Adjustment in Developed Open Economies: Proceedings of a Conference of the International Economic Association held at Yxtaholm, Sweden, 2–6 Aug 1982*, MacMillan, London.

Jungenfelt, H (1974), *Tre sörmländska byar – Sille, Sund och Åbro. Något om deras historia, ägare och brukare*, eget förlag, Linköping.

Jungenfelt, K G (1970), *Ekonomisk tillväxt, Samhällsvetenskapliga föreningens förlag*, Stockholm.

Jungenfelt, K G (2009), *Näshults socken under medeltiden*, eget förlag, Åseda.

Jungenfelt, K G (2016), *Militärstaten i Näshult under de stora krigens tid 1560–1760 – om en fattig sockens tribut till stormakten*, eget förlag, Åseda.

Lundahl, M (2005), ”To Be an Independent Thinker: An Intellectual Portrait of Staffan

Burenstam Linder”, *European Journal of the History of Economic Thought*, vol 12, s 663–688.

Matthiessen, L (2011), ”Nationalekonomi på Handelshögskolan i Stockholm på sextio- och sjuttioalet och efteråt – en tillbakablick”, *Ekonomisk Debatt*, årg 39, nr 2, s 49–62.

Matthiessen, L, C-H Siven och P Svedberg (2007), ”Bent Hansen”, *Ekonomisk Debatt*, årg 35, nr 4, s 51–63.

Petersson, J (1989), ”Erik Lindahl”, *Ekonomisk Debatt*, årg 17, nr 7, s 557–570.

Puu, T (1992), ”Tord Palander och Uppsalamiljön”, *Ekonomisk Debatt*, årg 20, nr 3, s 221–228.

Schön, L (2012), *An Economic History of Modern Sweden*, Routledge, Milton Park.

SOU 1973:14, *Mål och medel i skogspolitiken*.

SOU 1974:34, *Grafisk industri i omvandling*.

Söderström, H T och S Viotti (1973), ”Planhushållning i skogen”, *Ekonomisk Debatt*, årg 1, nr 4, s 260–264.

Uggla, C (2006), *Staffan Burenstam Linder – den visionära handlingsmänniskan*, Ekerlids Förlag, Stockholm.

Vinell, L (2009), ”Ingen samstämmighet – så bra för kreativiteten!”, i Henrekson, M (red), *IFN/IUI 1939–2009 – sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling*, Ekerlids, Stockholm.

REFERENSER